

İDEAL DERS KİTABI ARAYIŞINDA SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ BAZI ÖZELLİKLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

THE EXAMINING OF THE SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS IN TERMS OF SOME FEATURES IN THE RESEARCH OF THE IDEAL TEXTBOOK

Dr. Ali Ekber GÜLERSOY

DEÜ Buca Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

ali.gulersoy@deu.edu.tr

ÖZET

Öğrencilerin ilgi alanları ve zihinsel gelişimlerinin farklı olduğu bir eğitim ortamında öğretmenlerin en çok kullandığı araçlardan birisi de ders kitaplarıdır. Feodal-Sanayi-Bilgi toplumu katmanlarının iç içe yaşadığı ülkemizde bütün öğrencilerin aynı hazırbulunuşluk düzeyinde olmasını beklemek büyük bir yanılgıdır. Bu çerçevede diğer ders araçlarının yoksunluğuna rağmen, bütün eğitim kurumlarında bulunması mümkün olan ders kitaplarının nitelikli fiziksel, eğitsel, görsel ve dil-anlatım özelliklerine sahip olması gerekmektedir. Bu çalışmada ortaokul 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları örnek bir inceleme yoluyla fiziksel, eğitsel, görsel ve dil-anlatım özellikleri açısından incelenmiştir. Yapılan incelemeler ve görüşmeler sonucunda; 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında genel olarak öğrencilerin kitabı nasıl kullanacaklarını, kitap içeriğini vb. anlatan bir önsözün, ünite başlarında o üniteye nelerin öğretileceğinin belirtildiği kazanım ifadelerinin, ünite sonunda bir özet kısmının, kitap sonunda indeksin ve kullanışlı tarihi-coğrafi haritalardan oluşan küçük bir atlasın olmamasının, metin kısımlarında konu anlatımlarının yetersizliğinin vb. dikkat çeken eksiklikler olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar çerçevesinde mevcut kitapların ideal bir Sosyal Bilgiler ders kitabına dönüşebilmesi için ülkemizdeki ve diğer ülkelerdeki kitaplardan, sosyal bilgiler öğretmenleri ve öğretmen adaylarının görüşlerinden yararlanarak önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ders kitabı, sosyal bilgiler, fiziksel-eğitsel-görsel-dil ve anlatım özellikleri, ideal ders kitabı.

ABSTRACT

In an environment in which the students' interests and mental development are different, one of the means from which teachers benefit are textbooks. In our country where the layers of Feudal-industry-information society are living nested, it is a great mistake to expect the students to be at the same readiness level. In this frame, despite the lack of other class materials, the textbooks possible to exist in all educational institutions are needed to have qualified physical, educational, visual, and language expression features. In this study, secondary school 6th grade Social Studies textbooks are investigated in terms of features of qualified physical, educational, visual and language-expression through a case study. As a result of investigations and interviews it was observed that in 6th grade Social Studies text books, there isn't a preface describing how students will utilize the book, the content of it and etc., there aren't any expressions of acquisition at the beginning of units in which what is going to be taught is explained, there isn't any summary at the end of the units and an index at the end of the book and a small atlas composed of useful historical-geographical maps, and subject explanations are insufficient. Within these results, some suggestions are made benefiting from the books in our country and other countries, teachers of social studies and teacher candidates in order for the present books to be converted into ideal social studies books.

Keywords: Textbook, social studies, features of qualified physical-educational-visual and language-expression, ideal textbook

GİRİŞ

Ders kitabı, bir derste kullanılan ve dersin geliştirilmesine esas oluşturan araçlardan birisidir. Başka bir deyişle ders kitabı, belli bir dersin (Sosyal Bilgiler, Matematik vb.) öğretimi için ve belli bir düzeydeki (İlkokul 1, ortaokul 7 gibi) öğrencilere yönelik olarak yazılan; içeriği öğretim programına uygun olan, incelemesi yapılmış ve onaylanmış temel kaynaktır.

Öğretim programlarının içeriğini öğrenciye aktarabilmek ders kitapları ile mümkündür. Ders kitapları öğrenme-öğretme sürecinde ön planda olan bir ders aracıdır. Birçok öğretmen, öğretim programlarından ziyade, öğrenme-öğretme etkinlikleriyle ilgili çalışmalarını ders kitabına ve öğretmen kılavuz kitabına göre düzenlemektedir. Bu durum ders kitaplarının önemini daha da artırmaktadır. Ders kitaplarının

okullarda en çok kullanılan araç olduğu bilinen bir gerçektir. Bu nedenle ders kitaplarının olumlu yanlarının bilinmesi ve kitapların buna göre düzenlenmesi gerekir.

Ders kitapları öğrenci merkezli olarak yazılmalıdır. Kitapların yazımında program geliştirme ilkelerine uyulmalı, kitaplar her açıdan estetik değerler taşınmalıdır. Kitaplardaki bilgi ve yöntemler güncel olmalı, yeni araştırmalara yer verilmelidir. Kitaplar toplumun gerçek sorunlarını yansıtmalı, öğretim yöntemi öğrenci odaklı olmalı, bireye kendini tanıma olanağı vermelidir (Pingel, 2003). Öğrencilerin günlük yaşamından, deneyimlerinden örnekler verilmeli, kitaplarda dil olarak günümüz Türkçesi kullanılmalıdır. Ders kitaplarında etnosantrik (*kendi kültürünü diğerlerinden üstün görme anlayışı*) unsurlar yer almamalıdır. Tarih ünitelerinde savaş tarihinden ziyade toplumsal tarih işlenmeli, bilgiler yanlı ve mutlak doğrular olarak sunulmamalıdır (Bilimsellik ve görelilik ilkelerine uyulmalıdır). Bunlar yanında kitaplarda neden-sonuç ilişkisi net olarak vurgulanmalıdır (Şahin ve Küçükahmet, 2001; Şahin, 2003). Ders kitapları, bütün öğrencilerin ilgi alanları ve zihinsel gelişimlerinin farklı olduğu gerçeği göz ardı edilmeden, okul türlerine ve bölgesel özelliklere göre çeşitlendirilmelidir (Kılıç ve Seven, 2002; Ceyhan ve Yiğit, 2005; Küçükahmet, 2011).

Ders kitapları için geliştirilecek ölçütler şu başlıklar altında incelenebilir (Küçükahmet, 2011):

1. Ders Kitabının Fiziksel Özellikleri
 - 1.1. Görünüş
 - 1.2. Renk
 - 1.3. Ders Kitabında Bulunması Gereken Bilgiler
 - 1.4. Boyut
 - 1.5. Yazı Büyüklüğü
2. Ders Kitabında Eğitsel Tasarım
 - 2.1. Kazanımlar (Amaçlar) Açısından
 - 2.2. Muhteva (İçerik) Açısından
 - 2.3. Öğretme-Öğrenme Süreci Açısından
 - 2.4. Ölçme ve Değerlendirme Açısından
3. Ders Kitabında Görsel Tasarım
4. Ders Kitabında Dil ve Anlatım

SOSYAL BİLGİLER 6. SINIF DERS KİTABININ (Altın Kitaplar) BAZI ÖZELLİKLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Bu bölümde Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nca 2006-2007 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Altın Kitaplar; Adnan ALTUN, Yasin DOĞAN, Efkân UZUN) fiziksel, eğitsel, görsel ve dil-anlatım özellikleri açısından incelenmeye çalışılmıştır.

1. Ders Kitabının Fiziksel Özellikleri:

1.1. Görünüş: 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının sayfaları düzgün olup leke, delik, kir, karışıklık, yırtık, buruşukluk, katlanma ve diğer görünüş kusurları yanında baskı hataları da bulunmamaktadır.

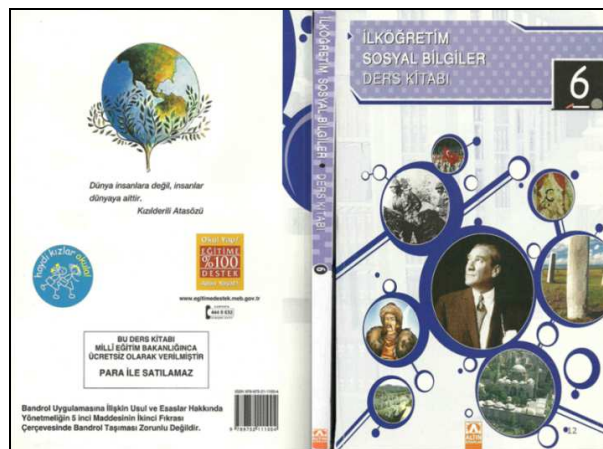
Şekil 1 : 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının (Altın Kitaplar)ön kapağı ve metin kısmından bir sayfa.

1.2. Renk: Ders kitaplarında farklı renklerin kullanımı motive edicidir. Kitap kapağı hariç tutulursa ders kitabında ünite sayfalarının farklı renklerde olması yanında diğer sayfalarda, şekil, resim, tablo ve haritalarda farklı renklerin kullanımı isabetli bir karardır.

1.3. Ders Kitabında Bulunması Gereken Bilgiler ve Bazı Özellikler:

1.3.1. Ön Kapak (Kapak Rengi, Kapak Resimleri): Kapak rengi olarak yalnızca morun kullanımı yanlış bir tercihtir. Kitap kapağında örneğin mor-sarı, mor-turuncu renkler bir arada kullanılabilir. Bilindiği gibi, sıcak renkler motive edici, yakınlaştırıcı bir özelliğe sahipken soğuk renkler uzaklaştırır. Soğuk ve sıcak renklerin birlikte kullanılması görsel açıdan doğru bir uygulamadır (Küçükahmet, 2011). Kapakta kullanılan resimlerin büyük ölçüde tarih disiplinine ait olması sosyal bilgiler mantığına ters düşmektedir. Kitap kapağı disiplinlerarası bir yaklaşıma sahip olan müfredat programına uyum göstermemektedir. Bunlar yanında ön kapakta kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıf, yayınevinin amblemi yer alırken yazar veya yazarların adı-soyadı yer almamaktadır.

1.3.2. Kitabın Sırtı: Kitabın sırt kısmında yazar veya yazarların adı-soyadı, ayrıca basıldığı yıl ve ay bilgileri yer almamaktadır.

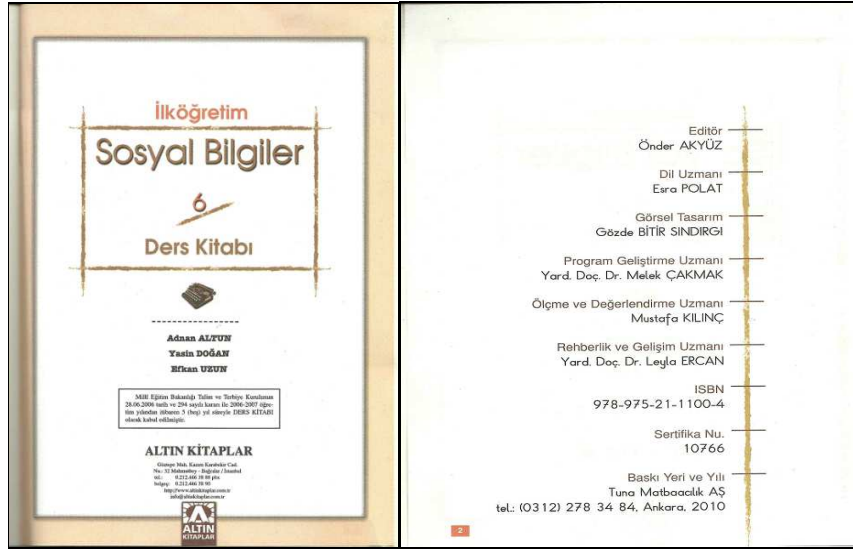

Şekil 2 : 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının (Altın Kitaplar) ön, arka kapakları ve sırt kısmı.
Copyright © International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education

1.3.3. Arka Kapak: Ders kitaplarının arka kapağında; basımevi veya firmanın adı, varsa tescilli markası, adresi yer almalıdır. Ayrıca, kitabın basıldığı yıl-ay ve baskı adedi yer almalıdır. Ancak incelenen ders kitabının arka kapağında bu bilgiler yer almamaktadır.

1.3.4. İç Kapak:

1.3.4.1. İç Kapak Ön Yüzü: Ön kapakta kitabın adı, kullanılacağı okul türü ve sınıf seviyesi, yayınevini amblemi, yazar veya yazarların adı-soyadı, kitabın 5 yıl süreyle okutulmasının uygun olduğunu belirten talim ve terbiye kurulu kararı yer alırken, ders kitabının basıldığı yıl, ay ve yer bilgileri mevcut değildir.

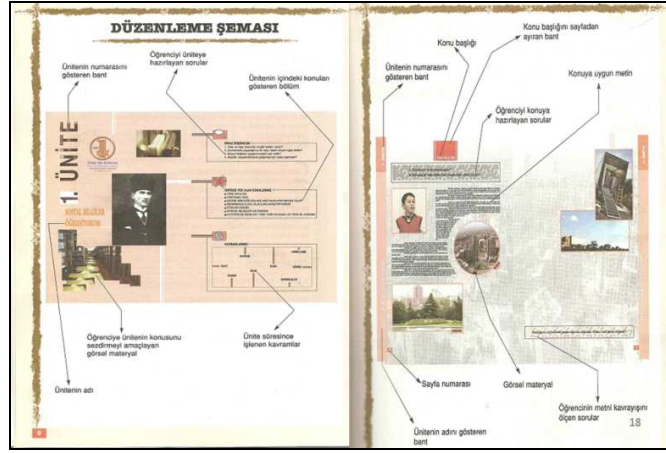
Şekil 3 : 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının (Altın Kitaplar) iç kapak ön ve arka yüzleri.

1.3.4.2. İç Kapak Arka Yüzü: İç kapak arka yüzünde editör, dil, görsel, program geliştirme, ölçme-değerlendirme, rehberlik ve gelişim uzmanlarının yer alması önemlidir. Ancak alan uzmanlarının yer almaması büyük eksikliklerdir. Ayrıca kitabı tanıtıcı, kitabın nasıl ve niçin hazırlandığını anlatan bir önsözün bulunmaması da büyük eksikliklerdir.

Kitapta genel yayın seri ve dizi numaraları, telif hakkı, baskı kararı ve onayı veya onayı, baskı sayısı mevcuttur. Ancak, resimleyen adı-soyadı, baskı adedi ve yazar dışında katkıda bulunanların adı-soyadı yer almamaktadır.

1.3.5. Diğer Yapraklar: Genel olarak değerlendirilirse; içindekiler sayfasının ilk bakışta kitapta neler olduğunu aktarabilen bir niteliğe sahip olduğu ve satır arası boşluklarının tasarım kurallarına uyduğu gözlenmektedir. Ünite başlıkları ise arial yazı tipiyle 12 punto olarak yazılmıştır. Sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanımı dikkat çeken bir özelliktir.

İnterdisipliner bir anlayışı yansıtan düzenleme şeması, ders kitabının nasıl kullanılmalı gerektiğini ifade etmektedir. Kitaptaki sembollerin, açıklamaların vb. ne anlama geldiklerinin açıklanması kitabın üstün yanlarından biridir.

Şekil 4 : 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı (Altın Kitaplar) düzenleme şeması, kitabı anlamlı kılmaktadır.

Ünite başlarındaki giriş kısımlarının farklı renklerle gösterilmesi olumlu olsa da ünitelerin muhtevasını (içeriğini) tam anlamıyla yansıtmamaları dikkat çekicidir. Altta “sosyal bilgiler öğreniyorum” ünitesinin görselleri incelenirse durum daha iyi anlaşılabilir. Sıcak renklerin ağırlıkta olduğu sayfada soğuk renklerin kullanılması ilgiyi artırabilir (Küçükahmet, 2011; Şahin ve Küçükahmet, 2001; Şahin, 2003).

Şekil 5 : 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı (Altın Kitaplar) “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesi giriş kısmı.

Ünite başlarında yer alan giriş kısmında hazırlık çalışmaları yönergesi ve kavram şeması olması, kitabın anlamlı olmasını sağlamaktadır. Ancak kavramların aynı sayfada açıklanmaması büyük eksikliklerdir. Sözlük kısmı incelendiğinde ise *kurum*, *bilim* ve *sorumluluk* kavramlarının açıklanmadığı görülmektedir.

Öte yandan giriş kısmında veya ünite sonunda ünitenin bir özeti bulunmaması bu kitabın en büyük eksiklerindenidir.

SOSYAL BİLGİLER 6	
 <p style="text-align: center;">ÖZET</p> <p>Çevremizde çok çeşitli olaylar meydana gelmektedir. Her olayın birden çok boyutu vardır. Bu olayların nedenlerini anlayarak ortaya çıkan sorunları çözmek, olaya etki eden çevre koşullarını belirlemek, olayın öncesi hakkında bilgi sahibi olmak, olayı çözmeye yardımcı olacaktır. Bu sayede günlük yaşantımız daha kolaylaşacaktır. Yaşantımızı kolaylaştıracak bilgileri bizler sosyal bilgiler dersinde öğreniriz.</p> <p>Bir konuda herkes görüş ve düşüncelerini açıklayabilir. Karşımızdaki kişiler, bizim görüş ve düşüncelerimizi kabul edebilir veya etmeyebilir. Herkesin kendi görüşlerini söylemesi, kişinin kendi görüşlerini yansıtır ve bu bir görüştür. Herkes tarafından kabul edilen ve bilimsel verilere dayanarak yapılan açıklamalar ise olgudur.</p> <p>Belirli bir konuda araştırma yapabilmek için araştırma basamaklarını bilmemiz gerekir.</p> <p>Araştırma yaparken şu basamakları kullanabiliriz:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Araştırma konusunun belirlenmesi 2. Araştırma konusunu seçme nedeni 3. Araştırma konusu ile ilgili verilerin toplanması 4. Toplanan verilerin değerlendirilmesi 5. Metnin düzenlenmesi 	<p>Neler Öğrendik?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Günlük yaşamda karşılaştığımız olayların ekonomik, coğrafi, tarihi, siyasi, kültürel vb. boyutlarının olabileceğini, • Bir konuyu değerlendirirken olgu ve görüşlerden yararlanmayı, olgu ve kavramlardan hareket ederek genelleme zinciri oluşturmayı, • Bir konuyla ilgili araştırma yaparken basamaklarını bilimsel araştırma basamaklarını izlemeyi, • Sosyal bilgiler dersi kazanımları sayesinde "sosyal ve etkin vatandaş" olarak sorunlarımızı hak, özgürlük ve sorumluluklar çerçevesinde çözüm bulmayı, • Atatürk'ün ülkemizde sosyal bilimlerin gelişmesine önem verdiğini bu amaçla birçok kurum ve kuruluş kurulmasına öncülük ettiğini, öğrendik. <p style="text-align: center;">ŞİMDİ OKUMA ZAMANI</p> <p>Edmondo de Amicis (Edmondo de Amicis), <i>Çocuk Kalbi</i>, İstanbul, 2003. Kutay, Cemal, <i>Atatürk Bugün Olsaydı</i>, İstanbul, 2004.</p> <p>Not: Burada yer alan kitapların kütüphanesi kaynakçada yer almaktadır.</p>

Şekil 6: Solda MEB tarafından Açık İlköğretim Okulu öğrencileri için hazırlanan, sağda yine MEB tarafından örgün ortaokul öğrencileri için uzman bir ekibe hazırlattırılan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı Sosyal Bilgiler Öğreniyorum Ünitesi sonunda yer alan özet bölümleri. Her iki kitabın da ülke sahında az sayıda öğrenciye okutturulması ironik bir durumdur. Bu noktada dikkat çeken bir diğer durum okuma listesinin varlığıdır.

Kitabın en önemli eksiklerinden bir diğeri ise ünite kazanımlarının, öğrenciye verilmek istenen bilgi, değer, beceri, tutumların vb. ünite başlarında yer almamasıdır.

SOSYAL BİLGİLER 6	
<p style="text-align: center;">BU ÜNİTEDE NELER ÖĞRENECEĞİZ?</p> <ul style="list-style-type: none"> * Yakın çevresindeki bir örnekte yola çıkarak bir olayın çok boyutlu olduğunu, * Olgu ve görüşü ayır edebilmeyi, * Bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapmayı, * Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlük temelinde olması gerektiğini, * Sosyal bilgiler, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaş olarak gelişimine katkısını, * Atatürk'ün sosyal bilimlerin ülkemizde geliştirilmesi için yaptığı uygulamaları öğreneceğiz. 	<p style="text-align: center;">NASIL ÇALIŞMALIYIZ?</p> <ul style="list-style-type: none"> * Konu içerisinde ilk kez karşılaştığımız, kavram ve deyimleri, konu içerisindeki tanımlardan veya kitabımızın sonunda yer alan sözlükten bulup okuyun. * Soruları cevaplayın. Kaldığımız yerden çalışın. * Uyarıları dikkatle okuyun, gerekiyorsa yazın. * Konuyu daha ayrıntılı öğrenmek için kitabımızın sonundaki kaynaklardan yararlanın.

Şekil 7: MEB tarafından Açık İlköğretim Okulu öğrencileri için hazırlanan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı Sosyal Bilgiler Öğreniyorum Ünitesi giriş kısmında yer alan "Bu ünite neler öğreneceğiz?" ve "Nasıl çalışmalıyız?" bölümleri. Söz konusu bölümler istisnasız bütün Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer almalıdır.

Ünite başlarında o ünitenin neleri hedeflediği ve öğrenciye neleri kazandırmak istediği maddeler halinde açık olarak yazılmalıdır.

6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tablo, şekil, resim ve haritaların neyi ifade ettiklerinin bunların hemen altında veya üstünde yer almaması yanında; kitabın başında "tablo-şekil ve haritalar listesi"nin olmaması da dikkat çeken diğer eksikliklerdir.

1.3.6. Sayfa Sayısı: Bir kitapta konular müfredat programına göre dengeli dağıtılmalıdır. Bu sayfa sayısını ifade etmektedir. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda 1. ünite: 22 sayfa (6 kazanım); 2. ünite: 24 sayfa (7 kazanım); 3. ünite: 34 sayfa (9 kazanım); 4. ünite: 20 sayfa (6 kazanım); 5. ünite: 16 sayfa (5 kazanım); 6. ünite: 24 sayfa (5 kazanım); 7. ünite: 14 sayfa (5 kazanım) dan oluşmaktadır. Sayfa sayısındaki farklılık kazanım sayılarına ve ünitenin önem derecesine bağlı olarak değişmektedir.

Kitaptaki diğer sayfalar ele alındığında 100 mm'lik metin kısmında satır sayılarının 16-19 arasında değiştiği görülmektedir. Normalde satır sayısı 22'yi geçmemelidir (Küçükahmet, 2011). Bu çerçevede ders kitabında konuların müfredat programına göre dengeli dağıtıldığı görülmektedir.

Şekil 8 : 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında (Altın Kitaplar) 100 mm'lik metin kısmında satır sayıları 16-19 arasında değişmektedir. Bu özelliğiyle kitapta konuların müfredat programına göre dengeli dağıtıldığı görülmektedir.

Yazılar dışında kalacak boşluklar en az 15 mm, en çok 20 mm olmalıdır. Ancak ders kitabında özellikle alt kısımlarda ve iki sayfanın birleşim noktalarında bu kurala pek uyulmamıştır. Bu durum kitabın albenisini düşürmekte, öğrencinin not almasını ve dikkatini metin üzerinde toplamasını engellemektedir.

Şekil 9 : 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında (Altın Kitaplar) özellikle alt kısımlarda ve iki sayfanın birleşim noktalarında,yazılar dışında kalacak boşluklar yeterli değildir.

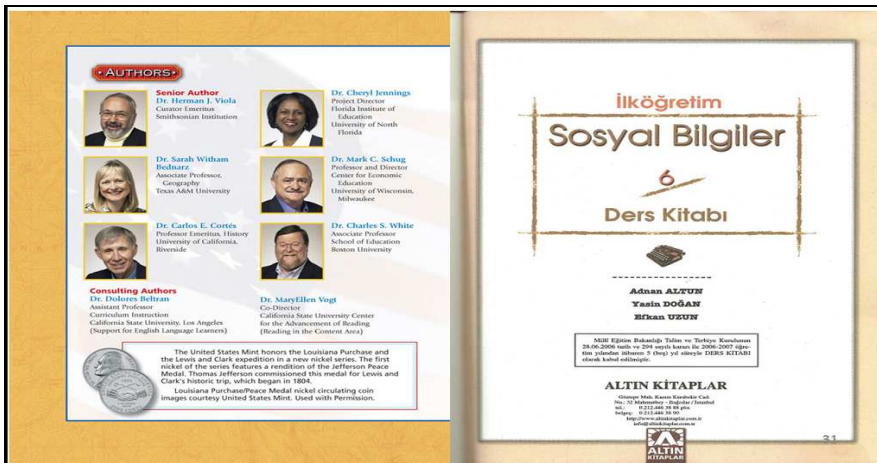
1.3.7. Ders Kitabının Sonunda Yer Alan Yaprakların Düzeni (Kaynakça, Ekler vb.): Kitap sonunda sözlük, kaynakça, kronoloji, Türkiye İdari Haritası, Türk Dünyası Haritası yer almaktadır. Bu sayfaların ardından bir sayfa boş bırakılmıştır. Sözlük, kitabın hacmi ve ünitelerin kazanımları-kavramlarıyla paralel değildir. Sözlük içerik olarak zenginleştirilmelidir. Sözlüğe ek olarak coğrafi, ekonomik vb. terimlerin kitap sonunda yer alması gereklidir.

Kaynakça zengin görünmekle birlikte ünitelerdeki metinlerde kaynakçaya pek atıf yapılmamıştır. Bu durum kaynaklardan yeterince yararlanılmadığını düşündürmektedir.

Şekil 10 : 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı (Altın Kitaplar) sonunda yer alan sözlük, kaynakça ve kronoloji bölümleri.

Kitabın sonunda bir indeksin veya bir yer bulduru kısmının olmaması büyük eksikliklerdir. Ayrıca kitap sonunda öğretmen marşı da yer almamaktadır. Batıdaki ders kitapları incelendiğinde kitabın sonunda tarih ve coğrafya atlaslarının yer aldığı görülmektedir. Bu özellik Türk sosyal bilgiler ders kitaplarında da olmalıdır. Daha önce belirtildiği gibi kitabın alan uzmanlarının belirtilmemesi yanında kitaba katkıda bulunan danışmanların ve öğretmenlerin yer almaması da kitabın eksik yanlarındandır.

Şekil 11: Solda ABD’nde günümüzde okutulan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı yazarların tanıtıldığı bölüm. Böylesi bir bölüm, incelediğimiz ders kitabı dâhil Türk ders kitaplarının hemen tamamında yer almamaktadır.

References		Resources	
Citizenship Handbook		Geographic Terms	R48
Pledge of Allegiance	R2	Atlas	R50
English, Spanish, Tagalog, Russian, Arabic, Chinese		World: Political	R50
Character Traits	R4	World: Physical	R52
Historical Documents	R6	Western Hemisphere: Political	R54
Mayflower Compact	R6	Western Hemisphere: Physical	R55
Pitt's Speech to Parliament	R7	North America: Physical	R56
Burke's Speech to Parliament	R7	United States: Political	R58
The Declaration of Independence	R8	United States: Physical	R60
The Constitution of the United States	R11	Gazetteer	R62
from <i>The Federalist</i> (No. 10)	R28	Glossary	R67
"The Star-Spangled Banner"	R29	Index	R78
from John F. Kennedy's Inaugural Address	R30		
from Martin Luther King Jr.'s "I Have a Dream" Speech	R31		
United States Presidents	R32		
History Makers—Biographical Dictionary	R36		
Facts to Know—The 50 United States	R46		

Şekil 12: ABD’nde okutulan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sonunda Vatandaş Elkitabı başlığı altında ülke için önem taşıyan tarihi şahsiyetler ve ülke devlet başkanları hakkında ansiklopedik bilgi verilmektedir. Kaynaklar başlığı altında ise coğrafi terimlerin açıklaması yanında kullanışlı bir atlas bölümü, coğrafi yer adları dizini, kullanışlı bir sözlükve indeks yer almaktadır. Böylesi bölümler ülkemiz sosyal bilgiler ders kitaplarında da yer almalıdır.

1.3.8. Tutarlılık: Bir kitapta sayfaların biçimleri birbirleri ile tutarlı olmalıdır. Kitap incelendiğinde sayfa düzeninin, yazı boyutunun, yazı tipinin, satır-başlıklar ve metin arası boşlukların hemen her sayfada tutarlı olduğu gözlenir. Aynı durum kenar boşlukları için söz konusu değildir. Tutarlılık kullanılan kelimeler için de geçerlidir. Örneğin “veya” kelimesi kitabın sonuna kadar kullanılmalı onun yerine “ya da” kelimesi kullanılmamalıdır.

1.3.9. Sayfa Düzeni: İki ve daha çok sütun üzerine düzenlenen sayfalar gözü daha çok yorduğu, okumayı güçleştirdiği için sayfalar tek sütun üzerine düzenlenmelidir. Ders kitabı tek sütun üzerine düzenlenmiştir. Kitaptaki dikkat çeken bir diğer nokta ise paragraflar arasında boşluk verilmemesidir. Bu durum kitabı hazırlayanların ve basımı üstlenenlerin ekonomik kaygılarıyla ilgili olsa gerektir.

1.3.10. Vurgulamalar: Ders kitabında vurgulamalarda belli bir tutarlılık söz konusu değildir. Sayfa 17’de vurgulanan kısımların altı çizilmiş, sayfa 27’de kutu içine alınmış ve renklendirilmiş, sayfa 28’de **hem koyu hem italik** yazılmış, sayfa 31’de ise **koyu** yazılmıştır. Vurgulamalarda kitabın başından sonuna kadar aynı vurgulama tipi uygulanmalıdır. Sayfa 28’de olduğu gibi iki vurgu tipinin aynı anda kullanılması yanlış bir uygulamadır.

1.4. Boyut ve Basım Özellikleri: İncelenen ders kitabının kâğıt ebadı: 192 X 276 mm’dir. Bu haliyle kitap A4-A5 arası bir ebada sahiptir. Ders kitabı A4’ten küçük olduğu için A5 büyüklüğündeki kitaplar sınıfına dâhil edilebilir. İSO standartlarına ve dolayısıyla eğitime uygun olduğu söylenebilir. Kapak karton kâğıda basılmış, kitabın içindeki sayfalarda beyaz kâğıt kullanılmıştır. Bunlar yanında baskı kalitesinin iyi olduğunu söylemek mümkündür.

1.5. Yazı Büyüklüğü: Kitaptaki yazı tipi (font) arial, punto 11’dir. Ancak yazı tipinin “Times New Roman”, puntunun “10” olması gereklidir. Satır arası boşluklar ise cümleleri oluşturan küçük harflerin yüksekliği kadar olmalıdır. Kitapta bu kurala uyulduğu görülmektedir. Bir diğer nokta cümledeki kelime sayılarıdır. Bir cümledeki kelime sayısının 6. sınıf ve yukarı sınıflarda 16’yı geçmemesi önerilir. Kitapta bu kurala pek uyulmadığı görülmektedir.

Şekil 13 : Bir cümledeki kelime sayısının 6 sınıf ve yukarı sınıflarda 16'yı geçmemesi önerilir. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında (Altın Kitaplar) bu kurala pek uyulmadığı görülmektedir.

2. Ders Kitabında Eğitsel Tasarım

2.1. Kazanımlar (Amaçlar) Açısından: 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” Ünitesi kazanımları şu şekildedir:

- a- Yakın çevresindeki bir örnekten yola çıkarak bir olayın çok boyutluluğunu fark eder,
- b- Olgu ve görüşü ayırt eder,
- c- Bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapar,
- d- Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur,
- e- Sosyal bilgilerin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak gelişimine katkısını fark eder,
- f- Atatürk'ün ülkemizde sosyal bilimlerin geliştirilmesi için yaptığı uygulamalara örnekler verir.

İncelenen 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğrenci Ders Kitabı “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesi konuları ile kazanımlar arasında paralellik söz konusudur. Nitekim;

“Yeni Okulum” konusunda “*Yakın çevresindeki bir örnekten yola çıkarak bir olayın çok boyutluluğunu fark eder*”,

“Tartışma Var” ve “Çevre Kirliliği Salgın Hastalıklara Neden Olur” konularında “*Olgu ve görüşü ayırt eder*”,

“Şehrimizle İlgili Olayları Araştırıyoruz” konusunda “*Bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapar*”,

“Afacan Hasan” konusunda “*Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur*”,

“Sosyal Bilgiler Sayesinde” konusunda “*Sosyal bilgilerin, Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaşı olarak gelişimine katkısını fark eder*”,

“Atatürk’ün Eserleri: Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu” konusunda “*Atatürk’ün ülkemizde sosyal bilimlerin geliştirilmesi için yaptığı uygulamalara örnekler verir*” kazanımları işlenmiştir.

2.2. Muhteva (İçerik) Açısından:

Geçerlik ve Güvenirlik: İncelenen kitap, içeriği kazanımlarla bağlantılı olduğu için “geçerlik”; ünitelerde büyük ölçüde birbirleri ile tutarlı bilgiler sunulduğu için “güvenirlik” özelliklerine sahiptir.

Bilimsellik: Özellikle “Şehrimizle İlgili Olayları Araştırıyoruz” ve “Tartışma Var”, “Çevre Kirliliği Salgın Hastalıklara Neden Olur” konularında bilimsel konu işlenişlerine yer verilmiştir.

Öğrenci İlgi ve İhtiyaçlarını Karşılama: Bir ders kitabı öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmeli ve merak duygusunu teşvik etmelidir. *Kitapta ilk konuda hikayeleştirilerek anlatılmak istenen olayların çok boyutluluğu, neden-sonuç ilişkisi; köşe yazılarıyla aktarılmak istenen olgu-görüş farklılığı; öğrenciye kendi şehri hakkında neler bildiğinin sorulması vb. kitabın öğrenci ilgi-ihtiyaçlarını dikkate aldığı anımsatmaktadır.*

Faydalılık: Toplumsal ilişkiler açısından ders kitabının faydalı olması oldukça önemlidir. Sosyal Bilgiler dersinin amacı öğrencileri hayata hazırlamaktır. *Nitekim ilk üniteye gerek hazırlık soruları, gerekse etkinlikler ve değerlendirme soruları öğrencinin kendi yaşamını, deneyimlerini işin içine katarak nitelikli vatandaş yetiştirmeyi amaçlamaktadır.*

Öğrenilebilirlik: İncelenen kitap, güçlük seviyesi açısından öğrencilerin zihinsel seviyesine uygun görünmektedir. Değerlendirme sorularında bilişsel alan yanında duyuşsal alanın da önemsendiği gözlenmektedir. Ancak bütün sosyal bilgiler ders kitaplarındaki en büyük eksik “öğrencinin hazır kabul edilmesi”, “ülke çapındaki bütün öğrencilerin aynı hazırbulunuşluk düzeyine sahip olduğunun düşünülmesi”dir. Nitekim ünitelerde ön bilgi niteliğinde konu anlatımına pek yer verilmemektedir. Feodal-Sanayi-Bilgi toplumu katmanlarının iç içe geçtiği bir ülkede öğrencilerin aynı bilişsel, duyuşsal ve fiziksel yeteneklere sahip olduğunu kabul etmek, yeni programın görecelik ilkesine ters düşmektedir.

Sosyal Gerçeklerle Tutarlılık: Ders kitabı konularla ilgili en gerekli bilgilerin olması açısından yararlı bilgiler sunsa da yeterli değildir. Bu açıdan öğrencileri yaşadığı topluma uyumunu kısmen sağlayabilir niteliktedir.

İçeriğin Lojik (Mantıksal) Yapısı: Ders kitabı öğretim programına uyumlu olduğu için mantıksal açıdan da uyumlu olduğu söylenebilir.

İçeriğin Psikolojik Yapısı: Ders kitabı daha önce değindiğimiz nedenlere bağlı olarak görecelik ilkesine kısmen uyum sağlamaktadır. Ancak ders kitabı yanında çalışma kitabının olması; öğretmenin yapabileceği ek etkinlikler sıkıntıyı giderebilir. Açıklık ilkesine göre ise ders kitabında genel olarak açık ve anlaşılır dil üsluplarının kullanıldığı söylenebilir. Ekonomiklik ilkesine göre değerlendirildiğinde ise konuların ön bilgi verilmeden genellikle hikâyeler yoluyla anlatılması, öğrenmeyi güçleştirebilmektedir. Bilimsellik ilkesine göreyse kitabın genel olarak doğru bilgiler içerdiği, nispeten ilgi çekici, öğrenmeyi teşvik edici olduğu

ancak öğrencinin hazırbulunuşluk düzeyini yeterince dikkate almadığı söylenebilir (Küçükahmet, 2011; Kılıç ve Seven, 2002; Ceyhan ve Yiğit, 2005).

Sosyal Bilgiler öğretim programının genel amaçları açısından ders kitabının incelenmesi ayrı bir çalışmayı gerektirse de ders kitabının;

*Öğrencilerin yaşamlarından örnekler vermesi ve onlara bu yönde sorular sorması,

*Öğrencileri öğretmen ve materyal desteği olmadan 7. sınıfa tam olarak hazırlayamaması,

*Ünitenin başında veya sonunda özet kısmının bulunmaması,

*Konu sayılarının (46), yıllık ders saati (108) ile orantılı olması (*konu başına 2.35 ders saati düşmektedir*), dikkat çeken diğer noktalaradır.

2.3. Öğretme-Öğrenme Süreci Açısından:

Ders kitabında görsel malzemelerin bolca kullanılması sözel zekâ dışında *görsel/uzamsal zekâ*; kişisel sorular ve etkinliklerin olması *içsel zekâ*; araştırma ödevlerinin verilmesi ve el kaslarını kullanmasını teşvik etmesi açısından *kinestetik zekâ* tiplerine sahip öğrencilere hitap edildiği izlenimini vermektedir (Küçükahmet, 2011).

Öğrenme ve öğretme etkinlikleri kısmen çocukların yaşantılarına uygundur. Sarmal program çerçevesinde öğrenme alanlarının üst sınıflarda da devam etmesi öğrenme etkinliklerini sürekli kılabilir. Fen Bilgisi (*Yeryüzünde Yaşam, Ülkemiz ve Dünya üniteleri*) ve Medya Okuryazarlığı (*Elektronik Yüzyıl*) dersleri yanında Türkçe (*Sosyal Bilgiler Öğreniyorum*) dersleri ile de yatay geçişler söz konusudur.

Konular tema ve etkinlikler çerçevesinde işlenmektedir. Etkinlikler birden fazla kazanımı gerçekleştirmek istese de *duyuşsal kazanımlar* yeterince ön planda değildir. Ön örgütleyicilerin (hazırlık soruları) daha da geliştirilmesi gerekmektedir.

Geçmiş ders kitaplarına göre öğrencilerden problemlerin belirlemesini, araştırma-inceleme, gözlem ve gerekirse deneyler yapmasını, bunlardan sonuçlar çıkarmasını ve bu sonuçlardan genellemeler yaparak çözümler öne sürmesini kısmen sağlaması dikkat çekicidir.

Örnekler öğrenmeyi kolaylaştırıcı niteliktedir. Görsel malzemeler ise metinle birlikte öğrenmeyi kolaylaştırma eğilimindedir.

Tarih konularında ayrıntıya girildiği görülse de genel olarak açık ve net bir dil kullanılmıştır. *Ünite başında veya sonunda özet olmaması büyük eksiklik*tir.

Çalışma kitabında ve öğretmen kılavuz kitabında proje konuları, gözlem, anket gibi etkinlikler yer almaktadır. Kitapta gerçek yaşam sorunlarına yer yer değinilmesi ise olumlu özelliklerindedir.

2.4. Ölçme ve Değerlendirme Açısından: İncelenen ders kitabının konu giriş ve sonlarındaki sorular, etkinlikler ve ünite sonundaki “ünitemizi değerlendirelim” bölümü dışında öğrenci çalışma kitabındaki etkinlikler ve öğretmen kılavuz kitabındaki proje, anket ve değerlendirme uygulamaları vb. ölçme-değerlendirmenin ciddi olarak ele alındığını ifade etmektedir.

Ünite girişleri ve konu başlarındaki hazırlık çalışmalarının motive edici olduğu söylenebilir. Konu sonlarındaki sorular ise öğrenci yaşantılarını kısmen içermektedir.

“Ünitemizi Değerlendirelim” bölümünde *doğru-yanlış, eşleştirme, çoktan seçmeli ve açık uçlu soruların* yer alması olumlu bir özelliktir.

Böyle olmakla birlikte duyuşsal kazanımların içselleştirilmesini sorgulayacak açık uçlu, özellikle öğrencinin olası durumlarda ne yapabileceğini irdeleyen (“*Bu durumda siz olsaydınız ne yapardınız?*” gibi) soruların çoğaltılması gerekmektedir.

6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı (Altın Kitaplar) “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesi sonunda yer alan ölçme-değerlendirme sorularının Bloom Taksonomisi’ne göre sınıflandırılması aşağıdaki gibidir (Şahin, 2003 ve Küçükahmet, 2011).

6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABI 1. ÜNİTE “SOSYAL BİLGİLER ÖĞRENİYORUM” ÜNİTESİ ÖLÇME-DEĞERLENDİRME SORULARININ BLOOM TAKSONOMİSİ’NE GÖRE SINIFLANDIRILMASI

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A Aşağıdaki cümlelerden doğru (D), yanlış (Y) koyunuz.

1. Bir olayın birden çok nedeni olduğu gibi birden çok sonucu da vardır. () **Kavrama**

2. Olaylar, bütün insanları ya olumlu yönde ya da olumsuz yönde etkiler. () **Kavrama**

3. Seçim, bir olaydır. () **Bilgi**

4. Sosyal bilgiler dersinin en önemli amacı, etkin vatandaş yetiştirmektir. () **Bilgi**

5. Atatürk’ün sosyal bilimlerin gelişmesine yönelik çalışmaları azdır. () **Bilgi**

B Aşağıdaki cümleleri kutucuklardaki kavramlarla eşleştiriniz.

1. Komşumuzun kızı trafik kazası yaptı. **Bilgi** Dilekçe

2. Vatandaş olarak birçok hakkımız vardır. **Bilgi** Olay

3. Bilimsel araştırma yapmak için birçok kitabı incelemeliyiz. **Kavrama** Kütüphane

4. Atatürk, Türk tarihine büyük önem vermiştir. **Kavrama** Türk Tarih Kurumu

C Aşağıdaki sorularda doğru olan seçeneği işaretleyiniz.

1. Herkes tarafından kabul edilen ve farklı görüşlerle ifade edilmeyen genel gerçeklere olgu denir. Buna göre aşağıdaki cümlelerden hangisi bir olgu cümlesidir?

A) Güneş bugün çok güzel parlıyor. **Bilgi**

B) Güneş doğudan doğar. **Bilgi**

C) Hava bugün çok güneşli. **Bilgi**

D) Güneşli havalan çok severim. **Bilgi**

2. İlgili çeken veya çekebilecek nitelikte olan, pek çok kişiyi etkileyen her türlü işe olay denir. Bu ifadeye göre aşağıdaki cümlelerden hangisi bir olay cümlesidir?

A) Türkiye’nin başkenti Ankara’dır. **Bilgi**

B) Türkiye’nin en güzel şehri İstanbul’dur. **Bilgi**

C) Malatya’da seçimler iptal edildi. **Bilgi**

D) Erceyis Dağı, Kayseri’dedir. **Bilgi**

3. “Türkiye’nin en iyi futbol takımı Beşiktaş’tır.” cümlesi, aşağıdaki seçeneklerden hangisine uyar?

A) Olgu **Bilgi**

B) Olay **Bilgi**

C) Genelleme **Bilgi**

D) Görüş **Bilgi**

4. Kütüphanelerde kullanılan kitap fişlerinde kitapla ilgili birçok bilgi yer alır. Bu bilgiler adeta kitabın kimliğidir. Aşağıdakilerden hangisi, bu bilgilerden biri değildir?

A) Kitabın özeti **Bilgi**

B) Kitabın adı **Bilgi**

C) Kitabın yazarı **Bilgi**

D) Kitabın kütüphane kayıt bilgileri **Bilgi**

5. Her dersin farklı amaçları olsa da hepisi iyi vatandaş olarak yetiştirmeyi hedefler. Sizce, aşağıdaki derslerden hangisi bu amaca en çok hizmet etmektedir?

A) Fen bilgisi **Değerlendirme**

B) Sosyal bilgiler **Değerlendirme**

C) Matematik **Değerlendirme**

D) Türkçe **Değerlendirme**

6. Herhangi bir sorun karşısında yerine getirmemiz gereken görevler vardır. Aşağıdakilerden hangisi bunlardan biri değildir?

A) Yaşanan sorun karşısında sorumluluk duymak **Kavrama**

B) Bazılarının haklarını çiğnemek pahasına da olsa sorunu çözmek **Kavrama**

C) Sorunu çözerken başkalarının özgürlüğünü kısıtlamamak **Kavrama**

D) Sorunun zararını herkes için en aza indirmek **Kavrama**

7. Sizce, bilimsel kitaplarda bulunan kaynakça bölümünün amacı, aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

A) Kitapta aranan konunun daha kolay bulunması için **Değerlendirme**

B) Kitabın hangi kaynaklar kullanılarak yazıldığını göstermek için **Değerlendirme**

C) Kitabı süslemek için **Değerlendirme**

D) Kitapta aranan önemli kavramların kolay bulunabilmesi için **Değerlendirme**

8. Aşağıdakilerden hangisi Atatürk’ün sosyal bilimlerin gelişmesi konusunda yaptığı faaliyetlerden biri değildir?

A) Türk Tarih Kurumunu kurması **Bilgi**

B) Türk Dil Kurumunu kurması **Bilgi**

C) Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini açması **Bilgi**

D) İnkılapçıları fabrikasını kurması **Bilgi**

C Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Herhangi bir olay, niçin birçok kişiyi etkiler? **Analiz**

2. Bir olaydan kimileri olumlu yönde etkilenirken kimileri de olumsuz yönde etkilenir. Neden? **Sentez**

3. Olgu ve görüşü birbirinden ayıran özellikler nelerdir? **Kavrama**

4. Bir araştırmanın bilimsel olabilmesi için neler gereklidir? **Bilgi**

5. Yapılan herhangi bir çalışmanın bilimsel sayılabilmesi için neler gerekir? **Kavrama**

6. Başkalarının hak ve özgürlüklerine zarar vermeden çözüme nasıl ulaşabiliriz? **Analiz**

7. Sosyal bilgiler dersini almış olsaydınız ne tür sorunlarla karşılaşırđınız? **Sentez**

8. Sosyal bilgiler dersinden yeterince yararlanabiliyor musunuz? Neden? **Analiz**

9. Atatürk’ün sosyal bilimlerin gelişmesine yönelik faaliyetleri nelerdir? **Bilgi**

10. Atatürk, neden sosyal bilimlerin gelişmesine büyük önem vermiştir? **Analiz**

Şekil 14 : 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı (Altın Kitaplar) “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesi sonunda yer alan ölçme-değerlendirme sorularının Bloom Taksonomisi’ne göre sınıflandırılması.

3. Ders Kitabında Görsel Tasarım:

Ders kitabında başlıklar görsel tasarım ilkelerine uygundur.

İstatistik veriler nispeten en son bilgileri içermekte (sayfa 98); metinler bütünsellik içerisinde sıralanmaktadır.

Yazı tipi arial, punto 11 olup metinler bu haliyle süsten arınmış ve kolay okunmaktadır.

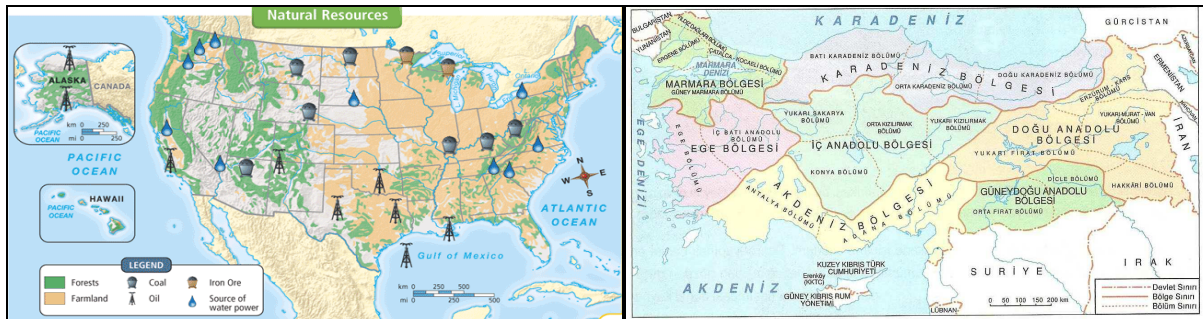
Resim, harita, grafik ve tablo sayılarının yeterli düzeyde olduğu söylenebilir.

Genellikle görsel malzemelerin açıklamalarının hemen yanında yapılması olumludur. Böyle olmakla birlikte, söz konusu görsellerin hemen altına veya üzerine neyi ifade ettikleri yazılmalı ve numara verilmelidir.

Kitaptaki resimler daha çok “açıklayıcı (anlam çözücü)” ve “metni tamamlayıcı” resimlerdir.

Şekil 15 : 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında (Altın Kitaplar) yer alan görseller geçmiş yıllardaki ders kitaplarındaki görsellere göre üstün özellikler taşımaktadır. Böyle olmakla birlikte bazı sayfalarda karmaşık grafiklerin kullanılması, rakam ve kelimelerin okunamaması vb. gibi sorunlar kitabın albenisini düşürmektedir.

Şekil 16: Solda ABD’nde 5. Sınıflar için hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitabı “Ülkemizin Kaynakları”, sağda ülkemizde 6. Sınıflar için hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitabı “Ülkemizin Kaynakları” ünitelerinde mekânın farklı algılanması. Ülkemiz doğal kaynaklarının soldaki haritada görüldüğü gibi resmedilmesi ders kitaplarımız açısından oldukça anlamlı olacaktır.

4. Ders Kitabında Dil ve Anlatım:

İncelediğimiz ders kitabında dil ve anlatım konusunda bazı sıkıntılar olduğu gözlenmektedir. Türkçe kullanımına bakıldığında satır sonlarında kelimelerin bölündüğünü, paragraflar arasında boşluk bırakılmadığını, yeni terimlerin, kavramların aynı sayfada tanımlanmadığı gibi bazen sözlükte de tanımlanmadığını vb. söylemek mümkündür.

Ancak büyük ölçüde imlâ kurallarına uyulduğunu ve metinlerin günümüz Türkçesiyle aktarıldığını belirtmek gerekir.

Kelime sayısı bakımından uzun cümlelere rastlanmaktadır. Bazı cümlelerde 32'ye çıkan kelime sayısı anlamayı güçleştirmektedir.

Daha önce değinildiği gibi şekillerin, resimlerin, tabloların altına neyi anlatmak istediği numara verilerek yazılmalıdır. Kitapta bu özelliğe sahip görsel malzeme bulunmamaktadır.

Ders kitapları okunaklı, anlaşılır, ilgi çekici, okumayı kolaylaştırıcı, araştırmaya sevk edici, öğrenmeyi ölçücü ve mekanik standartlara sahip olmalıdır. Bu özellikle ders kitabında kısmen mevcuttur.

Dil ve anlatım, öğrenci gelişim basamakları ve kavrama düzeylerine uygun olup kısmen ayrıntıdan uzak ve sadedir.

Dil, nispeten mantık dokusu ve fikir bütünlüğü içinde kullanılmıştır.

Yabancı kelimeler ve özel isimler orijinal şekilde yazılmış ve bunların okunuşları parantez içinde verilmiştir.

Bölümler arasında bağlantı sağlayacak bağlantılara nispeten yer verilmiştir. Ancak paragraflar arasında boşluk verilmemesi yanlış bir uygulamadır.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında muhteva (içerik) sunumu ve düzenlemede daha çok *inceleme, genellemelere varma, harita, grafik, tablo yorumlama, değerlendirme, problem çözme ve alternatif çözüm önerileri sunma, semboller kullanma, sebep-sonuç ilişkisi kurma, verilen bilgilerle ilgili harita kullanma, grafik çizme, tablo oluşturma, farklı akıl yürütme yollarını kullanma, karşılaştırmalar yapma* türünde etkinlikler yer almıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

İdeal bir ders kitabının hazırlanması; ciddi bir ön hazırlık evresi yanında, geniş bir kaynakça taramasına, ilgili kişi ve kurumlarla temasa geçilmesine ve en önemlisi bu sürecin ehil kişilerce yürütülmesine bağlıdır. Sosyal bilgiler öğretim programları büyük ölçüde interdisipliner, tümdengelim ve yapılandırmacı bakış açısıyla şekillenmiştir (Semenderoğlu ve Gülersoy, 2005a ve 2005b). Böyle olmakla birlikte Sosyal Bilgiler ders kitapları, öğretim programlarının ruhunu tam olarak yansıtamamaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında ders kitabı hazırlayan ekibin (genellikle 3-4 kişiden oluşmaktadır) sosyal bilgiler içeriğini ve vizyonunu algılayamaması, editörlerin sosyal bilgiler öğretim programı ve disiplinleri hakkında yeterli bilgi ve deneyime sahip olmaması, alan uzmanlarının görüş ve deneyimlerinden yararlanılmaması, yayınevlerinin ekonomik gerekçelerle kitapların içeriklerine, sayfa sayılarına ve baskı kalitelerine müdahale etmeleri vb. gibi nedenler etkili olmaktadır.

Fiziksel, eğitsel, görsel ve dil-anlatım özellikleri açısından incelenen 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı (Altın Kitaplar) ideal bir ders kitabı olma niteliklerinden uzak bir görünüm arz etmektedir. Kitap, öğrenci hazırbulunuşluk düzeyini kısmen gözetmeye çalışsa da sınırlı sayıda yazarın, uzmanın ve danışmanın katkısı yeterli görülmemektedir. Feodal-Sanayi-Bilgi toplumu katmanlarının iç içe yaşadığı ülkemizde bütün öğrencilerin aynı hazırbulunuşluk düzeyinde olamayacağı sosyo-ekonomik-kültürel bir gerçektir. Bu açıdan ders kitabı görecelik ilkesinden uzak görünmektedir.

Söz konusu ders kitabı incelemeleri ve öğretmen, öğretmen adaylarıyla yapılan görüşmeler sonucunda; 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında genel olarak öğrencilerin kitabı nasıl kullanacaklarını, kitap içeriğini vb. anlatan bir önsözün, ünite başlarında o ünite nelerin öğretileceğinin belirtildiği kazanım ifadelerinin, ünite sonunda bir özet kısmının, kitap sonunda indeks ve kullanışlı tarihi-coğrafi haritalardan oluşan küçük bir atlasın olmamasının, metin kısımlarında konu anlatımlarının yetersizliğinin vb. dikkat çeken eksiklikler olduğu görülmüştür. Bunlar yanında ölçme-değerlendirme boyutunda duyuşsal kazanımların yeterince ön planda olmaması; tablo, şekil, resim ve haritaların neyi ifade ettiklerinin bunların hemen altında veya üstünde yer almaması; kitabın başında “tablo-şekil ve haritalar listesi”nin olmaması da dikkat çeken eksikliklerdir. *Değnilmesi gereken bir diğer nokta da ders kitaplarında “kavram öğretimi”nin yetersiz olmasıdır.* Nitekim ünite başlarında verilen kavram şeması kazanımları tam olarak yansıtamamaktadır.

Böyle olmakla birlikte diğer sosyal bilgiler ders kitaplarında “kavram şeması” bölümüne rastlanmaması incelenen kitabın üstün yanlarından biridir. Yine öğrencilerin yaşamlarından örnekler vermesi ve onlara bu yönde sorular sorması; konu sayılarının, yıllık ders saati ile orantılı olması; geçmiş ders kitaplarına göre öğrencilerden problemlerin belirlemesini, araştırma-inceleme, gözlem ve gerekirse deneyler yapmasını, bunlardan sonuçlar çıkarmasını ve bu sonuçlardan genellemeler yaparak çözümler öne sürmesini kısmen sağlaması kitabın olumlu özelliklerindedir.

Toplumu şekillendirme ve ülkeye yön verme vb. gibi misyonları olan sosyal bilimlerin ilkökul ve ortaokul ayağını oluşturan Sosyal Bilgiler ders kitabının nitelikli olması, ülke ve dünya gerçeklerini yansıtan bir görünüme kavuşması kaçınılmazdır. Böylesi bir kitap, akademik deneyimi olan ve öngörüsü yüksek bir editör önderliğinde; alan uzmanları yanında dil, görsel, program geliştirme, ölçme-değerlendirme, rehberlik-gelişim uzmanlarının ve işin mutfağında olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin katkılarıyla hazırlanabilir. Uzun soluklu eğitim-öğretim planlarının siyaseten sekteye uğratılmadan tavizsiz yürütülebilmesi, ideal ders kitaplarının ve eğitim-öğretim ortamının oluşmasında belirleyici bir etkidir.

Bu çalışmada Sosyal Bilgiler ders kitaplarının nitelikli olması gerçeği, örnek bir inceleme ile vurgulanmaya çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlar çerçevesinde mevcut kitapların ideal bir Sosyal Bilgiler ders kitabına dönüşebilmesi için ülkemizdeki ve diğer ülkelerdeki kitaplardan, sosyal bilgiler öğretmenleri ve öğretmen adaylarının görüşlerinden yararlanarak önerilerde bulunulmuştur. Sözü geçen önerilerden dikkat çekenler şöyledir: Ünite başlarında “Bu ünite neler öğreneceğiz?” ve “Nasıl çalışmalıyız?” bölümleri istisnasız bütün Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer almalıdır. Kitabın başında “tablo-şekil ve haritalar listesi” yer almalı, metin içerisindeki şekil, tablo ve resimlerin altına neyi ifade ettikleri yazılmalı ve numara verilmelidir. Sözlük içerik olarak zenginleştirilmeli, biyografik ve ansiklopedik bölümlerle zenginleştirilmelidir. Sözlüğe ek olarak coğrafi, ekonomik vb. terimlerin kitap sonunda yer alması gereklidir. Duyuşsal kazanımların ön planda olabilmesi için etkinliklerin öğrencinin yaşamına yönelik olarak hazırlanması gerekmektedir.

Ders kitabının öğretmenin en önemli yardımcısı olduğundan hareketle bu tür çalışmaların derinleşerek artması temennimizdir. Bu çerçevede, Milli Eğitim Bakanlığı, ivedilikle ilgili akademisyenlerin, uzmanların ve öğretmenlerin eşgüdümünü ve işbirliğini sağlamalıdır. Söz konusu ekibin hazırlayacağı

ders kitabı, müfredat laboratuvar okullarında en az bir yıl süreyle denenmeli ve bu süre sonunda öğrenci çalışma kitabı, öğretmen kılavuz kitabıyla birlikte yurt genelinde okutulmalıdır.

KAYNAKÇA

ALTUN, A., DOĞAN, Y. ve UZUN, E., (2010). Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Altın Kitaplar, Ankara.

CEYHAN, E. ve YİĞİT, B., (2005), Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi, Anı Yayınları, Ankara.

KILIÇ, A. ve SEVEN, S., (2002), Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi, Pegem A Yayıncılık, Ankara

KÜÇÜKAHMET, L. (Editör), (2011), Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu (Ed. Leyla Küçükahmet), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

MEB 4-5-6-7-8. Sınıflar Öğrenci Ders, Çalışma kitapları ve Öğretmen Kılavuz kitapları.

PINGEL, F., (2003), Ders Kitaplarını Araştırma ve Düzeltme Rehberi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

SEMENDEROĞLU, A. ve GÜLERSOY, A.E., (2005a), “İdeal Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Arayışında Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi”, II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi 26-28 Mayıs 2005 Van, Bildiriler, MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü, ss. 160-174, Ankara.

SEMENDEROĞLU, A. ve GÜLERSOY, A.E.,(2005b), “Eski ve Yeni 4-5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi”, Buca Eğitim Fakültesi Dergisi (Ulusal Hakemli), Sayı: 18, ss. 141-152, İzmir.

ŞAHİN, C. ve KÜÇÜKAHMET, L. (Editör), (2001), Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

ŞAHİN, C., (Editör), (2003), Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.

VIOLA, H., JENNINGS, C., BEDNARZ, S.W., CORTÉS, C.E., SCHUG, M.C, WHITE, C.S., (2005). Social Studies (5. Class), United States History, Houghton Mifflin, Boston, USA.

Extended Abstract

In an educational environment where students' fields of interest and mental developments are different, one of the materials which teachers use the most is textbooks. The textbook is one of materials that is used in a lesson and that forms a basis for improving the lesson. The textbook is primary resource, which is written for education of a certain lesson (e.g. Social Studies, Mathematics etc.) and for students who are at a certain grade (e.g. Primary School grade 1, Middle School grade 7 etc.); it is the basic resource whose content is suitable for the curriculum and which has been examined and approved. To be able to transfer the contents of curriculums to the student is possible with textbooks. Textbooks are a lesson material that is at the forefront in the process of learning-teaching. Many teachers arrange their studies concerning learning-teaching activities according to the textbook and teacher's guidebook rather than their curriculum. This situation increases the significance of textbooks even more. Preparing for an ideal textbook depends on a wide bibliography review, making contact with relevant institutions and organizations, and above all this process' being conducted by expert persons as well as a serious preliminary preparation phase. Curriculums of Social Studies have greatly taken their forms through a deductive, constructivist and an interdisciplinary point of view. Even so, Social Studies textbooks cannot entirely reflect the spirit of curriculums. The occurrence of this situation is caused by the reasons that the team (generally consist of 3-4 persons) who prepares the textbook cannot perceive Social Studies' content and vision; editors do not have enough

information and experience about Social Studies' curriculum and disciplines; no benefit can be taken from the opinions and experiences of the field experts; publishers intervene in contexts, page numbers and publishing qualities of textbooks etc. Social Studies Textbook for grade 6 (AltınKitaplar) which have been examined in terms of features of physical, educational, visual and language-expression has a perspective that is out of qualities of being an ideal textbook. Although the textbook has partly tried to protect student's readiness level, the contribution of numerous limited writers, experts and consultants is not considered as adequate. In our country where layers of Feudal-Industrial-Information society live one within the other, it is a social-economical-cultural fact that all students would not be at the same readiness level. From this viewpoint, the textbook seems distant from principle of relativity. In consequence of examinations for the said text book and interviews that have been made with teachers, teacher candidates, in Grade 6 Social Studies textbooks, in general, it has been seen that the lacking of a preface that explains the textbook context, how students will generally use the textbook etc. ; of acquisition expressions in which what would be taught in that unit is stated at the beginnings of the unit; of an abstract part at the end of the unit; of the index and a small atlas consisting of useful historical and geographical maps at the end of the book, and the insufficiency of subject lecturings on text parts...etc are attention-grabbing deficiencies. Besides these, the fact that affective skills are not in the foreground enough in the dimension of assessment and evaluation; what the tables, figures, pictures and maps state has not taken part immediately beneath or above of these; list of table-figure and maps are not at the beginning of the book are also attention-grabbing deficiencies. That teachers and consultants who had contributed to the book have not taken part in the book is also one of the noticeable negative features as well as the fact that field experts have not been stated. Another point which should be mentioned is insufficiency of "concept teaching" in textbooks. Nevertheless, concept chart which has been given at the beginnings of units cannot completely reflect acquisitions. Even so, it is one of the superior features of the examined book that the "concept chart" part has not been encountered in other social studies textbooks. Still, that it has given examples from students' lives and asked questions in this direction; that subject numbers are in proportion to annual course hours; that it has partly enabled students to determine problems, to make research-examining, observing and doing experiments if needed, to make inferences from these, and to put forward solutions by generalizing from these results; are amongst the positive features of the book. It is inevitable for Social Studies textbook to be of quality, which constitutes primary and secondary school part of social sciences that have missions such as shaping society and guiding to the country etc. and for it to attain a perspective that reflects the facts of the country and the world. Such a book can be prepared under the leadership of an editor who has academical experience and whose foresight is high; by contributions of experts of language, visual, program development, assessment-evaluation, guidance-development and social studies teachers who are at the coalface. Being able to conduct long-term education programs uncompromisingly without being interrupted politically is a determinant in the formation of ideal textbooks and education environment. In this study, the fact that textbooks of Social Studies should be qualified has been tried to be emphasized by a sample examination. In order to convert the existing books into an ideal Social Studies textbook within the frame of the results obtained, some suggestions have been made by benefiting from books in our country and other countries, from opinions of social studies teachers and teacher candidates. Attention-grabbing ones amongst the said suggestions are as follows: At the beginnings of units, parts-"what shall we learn in this unit?" and "How should we study?"

should be in all Social Studies textbooks without exception. At the beginning of the book, the list of ‘‘tables-figures and maps should take part, beneath figures, tables and pictures within the texts, what they state should be absolutely written. Dictionary should be enriched contextually, and by encyclopedical and biographical parts. In addition to dictionary, it is required for geographical, economical etc. terms to take part in the end of the book. It is required for activities to be prepared for student’s life in order that affective acquisitions can be at the forefront. Based on the fact that textbook is teacher’s most important assistant, it is our wish for such studies to deepen and increase. In scope of this, Ministry of National Education should urgently provide coordination and cooperation of relevant academicians, experts and teachers. The textbook which this team will prepare should be tried at least for a period of one year in curriculum laboratory schools, and at the end of this period the student’s textbook should be read throughout the country together with teacher’s guidebook.